

Puszcza Romincka.

1. Nieco historii

Atrakcją Ziemi Gołdapskiej była i jest bez wątpienia Puszcza Romincka. Do dziś oprócz Puszczy Rominckiej przetrwały w okolicy Lasy Skaliskie i Puszcza Borecka. Całkowita powierzchnia Puszczy Rominckiej to około 360 km², z czego mniej więcej trzecia część położona jest po polskiej stronie granicy. Rozciąga się ona równoleżnikowo na odcinku 30 kilometrów pomiędzy Gołdapią a Żytkiejmami. Jest przy tym najbardziej na północ wysuniętym dużym kompleksem leśnym w Polsce.

Od wieków Puszcza przyciągała bogactwem fauny i flory miłośników przyrody oraz myśliwych, którzy przemierzali jej ostępy w poszukiwaniu przygód łowieckich i trofeów. W XV-XVI wieku Puszcza była obszarem należącym do wielkich mistrzów krzyżackich. Władali nią później książęta i królowie pruscy, czyniąc z puszczy tereny królewskich polowań. Gospodarka łowiecka wykształciła tu własny typ jelenia - tzw. jeleni romincki - o dorodnym porożu. Właśnie te poroża w późniejszym czasie zwabiły do Puszczy cesarza Wilhelma II oraz wielkiego łowczego - marszałka Rzeszy i naczelnego dowódcę Luftwaffe - Hermana Göringa.

W 1890 roku cesarz Wilhelm II otoczył Puszcę specjalną ochroną, tworząc w niej cesarski rewir łowiecki. W 1918 roku Puszcza stała się państwowym rewirem łowieckim. W 1937 roku Zarząd Lasów Rzeszy uznał ją za państwowy rezerwat łowiecki. W okresie międzywojennym powiat gołdapski należał do Prus Wschodnich III Rzeszy, obejmując część ziem obecnego Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej (rejon Gusiew i Niestierow). Po II wojnie światowej i ustaleniu granic państwa polskiego, powiat gołdapski i Puszcę Romincką przedzielono granicą polsko-rosyjską. Południowa część Puszczy, około 12,5 tys. ha, należy dzisiaj do Polski.

W 1998 roku w celu zachowania wartości przyrodniczych, historycznych, kulturowych, krajobrazowych i rekreacyjnych Puszczy Rominckiej i jej okolic, na terenie gmin Dubeninki i Gołdap został powołany Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej o powierzchni 14 620 ha i jego otulina o powierzchni 8 500 ha (ul. Szkolna 1, 19-505 Żytkiejmy, tel. 876159727, puszczaromincka@poczta.onet.pl).

Wzdłuż południowych granic Puszczy biegnie atrakcyjna widokowo szosa, dająca dostęp do Puszczy z Gołdapi, Dubeninek, bądź Żytkiejm.

Pomimo dobrze zorganizowanej służby ochronnej, Puszcę nawiedzały klęski szkodników, mających doskonały żer na spalonych przez zwierzynę drzewach, opanowanych częściowo przez hubę korzeniową czy też dużych fragmentach monokulturowych nasadzeń świerka. Szczególnie ciężkie dla Puszczy były lata 1794-1798, 1853-1902, 1906-1913, 1933-1937 oraz rok 1948. Pojawiająca się wtedy brudnica mniszka - jeden z głównych szkodników - oraz kornik drukarz, wtórny wobec mniszki, przyczynili się do wystąpienia dużych szkód w drzewostanie.

4 lipca 2002 r. około południa, nad lasami północno-wschodniej Polski, w części województw: mazowieckiego, warmińsko-mazurskiego i podlaskiego przeszedł huragan o niespotykanej dotychczas sile - ponad 120 w skali Beauforta, a w porywach dochodzący nawet do 150 tej skali. Huragan trwał około 30 minut, a prędkość wiatru momentami przekraczała 170 km/h. Spowodował on największe od kilkadziesiąt lat wielkoobszarowe szkody w drzewostanach. Szkody w drzewostanie skoncentrowały się w pasie o długości około 130 km i szerokości do 15 km, przy czym w największej skali złomy i wywroty wystąpiły na obszarach Puszczy Piskiej, a w mniejszym stopniu Kurpiowskiej, Boreckiej, Rominckiej i Augustowskiej. W Puszczy Rominckiej

Puszcza Romincka.

uszkodzone zostały uprawy leśne na powierzchni 600 ha, tj. około 7 % powierzchni Puszczy, gdzie kłeska dotknęła 9,3 tys. m³ drzew powalonych i połamanych.

2. Geologia

Według podziału geograficznego Kondrackiego Puszcza położona jest w Makroregionie Pojezierza Litewskiego, Mezoregionach: Puszczy Rominckiej, Pojezierza Zachodniosuwalskiego i Krainy Węgorapy. Geomorfologicznie Puszcza Romincka, położona jest w strefie pagórkowatej wysoczyzny lodowcowej. Jej powierzchnię stanowi duża liczba wysokich pagórków kemów, moren martwego lodu i moren czołowych zbudowanych z ilastych glin i piasków polodowcowych ostatniego zlodowacenia. W zachodniej i środkowej części Puszczy podłoże przecięte jest strefami sandru. Przewyższenia na tym terenie są spore i sięgają 120-140 metrów. Najwyższy punkt, na południe od Golubi, wynosi 295,4 m n. p. m., najniższy - 150 m.

3. Klimat

Klimat na tym obszarze jest surowy. Średnia temperatura stycznia waha się wokół -5°C, w lipcu osiąga 16-17°C. Zaśnieżenie utrzymuje się około 100 dni. Okres wegetacyjny wynosi 180-190 dni, a opady dochodzą do 700 mm, choć różnicowanie między latami bywa bardzo duże. Wyraźnie kontynentalny klimat sprzyja występowaniu licznych elementów borealnych, (zarówno pośród flory jak i zespołów roślinnych).

4. Flora

Według geobotanicznego podziału Polski na jednostki geograficzno-roślinne Puszcza leży w Dziale Północnym, w Krainie Suwalsko-Augustowskiej, Okręgu Suwalskiego oraz w Krainie Mazursko-Kurpiowskiej, Okręgu Pojezierza Mazurskiego. Charakterystyczną cechą szaty roślinnej jest tu dominujący udział świerka w lasach, który występuje zarówno na glebach mineralnych jak i na torfowiskach.

Flora roślin naczyniowych Puszczy liczy 803 gatunki roślin należących do 111 rodzin i cechuje się dużym udziałem gatunków borealnych (np.: turzyca kulista *Carex globularis*, turzyca drobnoadziorkowa *Carex microglochis*, turzyca szczupła *Carex disperma*, jaskier leżący *Ranunculus reptans*, wełnianeczka alpejska *Scirpus hudsonianus*, wielosił błękitny *Polemonium coeruleum*, brzoza niska *Betula humilis*, gnidosz królewski *Pedicularis sceptrum-carolinum*, skalnica torfowiskowa *Saxifraga hirculus*).

Jako szczególnie istotne w skali Polski należy wymienić stanowiska następujących gatunków roślin: turzyca skąpokwiatowa *Carex pauciflora*, turzyca życicowa *Carex loliacea*, turzyca oścista *Carex atherodes*, turzyca bagienna *Carex limosa*, turzyca strunowa *Carex chordorrhiza*, malina moroszka *Rubus chamaemorus*, rosiczka długolistna *Drosera anglica*, fiołek torfowy *Viola epipsila*, manna litewska *Glyceria lithuanica*, rzepik szczeciniasty *Agrimonia pilosa*.

Do ciekawszych roślin, rzadkich i podlegających ochronie, występujących w Puszczy, należą też: szczwoliworz pochwiasty *Conioselinum tataricum*, turzyca patagońska *Carex magellanica*, bagnica torfowa *Scheuchzeria palustris*, przygiełka biała *Rhynchospora alba*, żurawina drobnolistkowa, bażyna czarna *Empetrum nigrum*, listera sercowata *Listera cordata*, tajęża jednostronna *Goodyera repens*, malina moroszka *Rubus chamaemorus*, kopytnik pospolity, centuria pospolita *Centaurium erythraea*, pióropusznik strusi *Matteuccia struthiopteris*, lilia złotogłów *Lilium martagon*, dzwonek skupiony *Campanula glomerata*.

Swym charakterem Puszcza przypomina tajgę lub kanadyjskie lasy. Występują tu drzewostany wielogatunkowe. Spotkamy tu dąb bezszypułkowy, lipę, grab zwyczajny, klon, jesion wyniosły oraz brzozy, wiąz górski, dąb szypułkowy, modrzew, osikę, olszę, olszę szarą. Niższe piętro

Puszcza Romincka.

lasu - tzw. podszyt - porastają jarzębina, grusza dzika, czeremcha zwyczajna, leszczyna, kruszyna, trzmielina, malina, jeżyna, wierzby, bluszcz, i wiele innych gatunków. Wielogatunkowy charakter siedliska leśnego decyduje o samoregulacji organizmu całego lasu, jego kondycji i zdrowiu.

Puszcza Romincka charakteryzuje się dużą różnorodnością siedlisk o znacznym udziale gatunków borealnych. W dużym stopniu reprezentowane są tu zespoły roślinne subkontynentalnych grądów lipowo-dębowo-grabowych *Tilio-Carpinetum* odmiany subborealnej ze świerkiem, zespoły kontynentalnych borów mieszanych *Pino-Quercetum*, *Serratulo-Pinetum*, *Calamagrostio-Piceetum*, *Carici digitatae-Pinetum*, łągów *Fraxino-Alnetum*, *Stellario-Alnetum*, *Fraxino-Ulmetum*, olsów *Carici elongatae-Alnetum*, *Ribeso nigri-Alnetum* i lasów mieszanych bagiennych *Sphagno squarrosi-Alnetum*, *Sphagno girgensohnii-Piceetum thelypteridetosum*. Licznie też występują bory bagiennie *Vaccinio uliginosi-Pinetum* i mszary wysokotorfowiskowe z rzędu *Sphagnetalia magellanici* oraz borealna świerczyna bagienna *Sphagno girgensohnii-Piceetum myrtilletosum*.

5. Fauna

Fauna Puszczy Rominckiej jest bardzo bogata. Świat owadów, płazów i gadów jest typowy, jak na całym obszarze Pojezierza Mazurskiego. Ptactwa - osiadłego i przelotnego - naliczono kilkaset gatunków. Ze względu na zróżnicowaną i trudno dostępną rzeźbę terenową żyją tu poza żubrem wszystkie polskie gatunki zwierzyny łownej: łoś, jeleń, sarna, dzik, wilk, lis, ryś, borsuk, wydra, kuna leśna i domowa, gronostaj, zając bielak, ryjówka, smużka, wydra, bobry. Zadomowiły się tutaj również, przybyłe ze wschodu, jenoty.

Spis z marca 1984 roku wykazał: 57 łosi, 160 jeleni, 400 saren, 170 dzików, 5 rysi, 72 lisy, 530 zajęcy i 6 wilków. Dziesięć lat później pogłowie tej zwierzyny wcale się nie obniżyło, mimo istnienia trzech "dewizowych obwodów łowieckich i kilku tysięcy hektarów dzierzawionej od Nadleśnictwa powierzchni przez Koła Łowieckie (samo koło wojskowe Granica dzierzawi około 1500 ha). W chwili obecnej żyje w Puszczy nie mniej jak 5 wilków i 3 rysie (na oba gatunki praktycznie nie można polować), i około 60 łosi. Ale najwięcej jest jeleni.

Bobry rozmnożyły się niebywale. W wyniku inwentaryzacji tego zwierzęcia stwierdzono obecność 65 żeremi, 100 tam i 80 nor. Oszacowano, iż powierzchnia zalana w wyniku działań bobrów, to 105 ha. Bóbr wyrządza wiele szkód, ale jako zwierzę pozostające pod ochroną, czyni to chyba z całą premedytacją swych inżynierskich skłonności. Ostatnio sięga po nie używany wcześniej przez siebie materiał budowlany - dąb.

W sześciu strefach ochronnych funkcjonujących w nadleśnictwie znajdują się 3 gniazda bociana czarnego, 3 gniazda orlika krzykliwego i gniazdo rybołowa. Inwentaryzacja żurawia pozwoliła zaobserwować 123 osobniki. Występuje tu też bąk, błotniak stawowy, bocian biały, derkacz, dzięcioł biało-grzbiety, dzięcioł czarny, dzięcioł średni, dzięcioł zielonosiwy, gąsiorek, jarząbek, czapla siwa i czapla biała, kania czarna, lelek, orlik krzykliwy, rybołów, trzmielojad, włośchatka.

W rezultacie inwentaryzacji płazów określono stanowiska godowe kumaka nizinnego oraz traszki grzebieniastej.

Na terenie Puszczy Rominckiej żyje 10 gatunków nietoperzy:

1) gacek brunatny *Plecotus auritus*, mały nietoperz z dużymi uszami; wraz z gackiem szarym stanowi trudną do rozróżnienia parę gatunków; do około roku 1960 gatunków tych nie rozróżniano, używając polskiej nazwy gacek wielkouch;

2) nocek rudy *Myotis daubentonii*, mały nietoperz. Ma duże stopy, którymi łatwo zbiera

Puszcza Romincka.

- owady z powierzchni wód; częsty gość nad puszczańskimi rzekami Jarką, Bludzią i Błędzianką;
- 3) nocek Nattera *Myotis natterer*, polujący w lesie, w koronach drzew; potrafi zbierać swoją zdobycz z liści i gałęzi;
 - 4) karlik malutki *Pipistrellus pipistrellus*, o długości ciała zaledwie 3-4 cm i masie 5 gramów;
 - 5) karlik większy *Pipistrellus nathusii*, nieco większy niż poprzednik i lubi łowić muchówki wysoko nad zaroślami nadwodnymi;
 - 6) borowiec wielki *Nyctalus noctula*, jeden z największych nietoperzy, o rozpiętości skrzydeł do 46 cm;
 - 7) borowiaczek *Nyctalus leisleri*, gatunek narażony na wyginięcie - jest w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt;
 - 8) mroczek późny *Eptesicus serotinus*, silnie związany z osiedlami ludzkimi;
 - 9) mroczek pozłocisty *Eptesicus nilssonii*, zimujący w leśnych piwnicach - odporny na chłody;
 - 10) mopek *Barbastella barbastellus*, z szerokimi uszami, najciemniejszy z naszych nietoperzy o rozpiętości skrzydeł do 38 cm.

6. Hydrografia

Przez Puszcze przepływa większość rzek występujących na terenie Ziemi Gołdapskiej. Poza Jarką, która poprzez Gołdapę i Węgorapę trafia do Pregoly, na uwagę zasługują Żytkiejmska Struga w północno-wschodniej części Puszczy, Czarna Struga wynosząca wody na północ z torfowiska Mechacz Wielki i niewielka Bludzia, wypływająca z jeziora Przerośl, łącząca się głęboko w Puszczy z Błędzianką, aby razem, przekroczywszy granicę państwa, oddać swoje wody Pregole.

Błędzianka - rodząca się wśród wzgórz otaczających od wschodu jezioro Wersele, na wysokości 250 m n.p.m., na kilkunastu kilometrach początkowego biegu stworzyła jeden z najpiękniejszych wąwozów tego regionu. Głęboko wciśnięty w podłoże, przecinający wzgórza morenowe w okolicach Maciejowiec i Stańczyk wąwóz, okraszony został w początkach 20. wieku fascynującym obiektem. Dwa mosty kolejowe spajają wyniesione brzegi Błędzianki na wysokości około 37 m nad dnem doliny. Ich architektura i potęga sprawiły, że zwane są akweduktami północy. W Polsce nie mają konkurencji. Stąd też stanowią cel wielu wycieczek, podążających szlakami Mazur i Suwalszczyzny. Oddane do użytku w październiku 1927 roku, pozwoliły połączyć linią kolejową Gołdap ze Stołupianami (dziś Niestierow w Obwodzie Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej) przez Żytkiejmy. Inwestycja ta, realizowana w trzech etapach, wzbogaciła węzeł kolejowy Gołdap o piąty kierunek (dotychczasowe: Ełk, Węgorzewo, Darkiejmy - Oziorsk, Gumbin - Gusiew).

Na obrzeżach Puszczy znajduje się także kilka jezior rynnowych. Największe z nich to - przecięte granicą państwową - Jezioro Gołdap (234 ha) oraz położone w otulinie Parku jeziora: Czarne (173 ha), Przerośl (71ha) i Pobłędzie (50 ha).

7. Rezerваты

Specjalnie, dla ochrony pewnych gatunków lub fragmentu lasu jako całości, utworzono w Puszczy sześć rezerwatów:

- 1) Rezerwat Boczek (powstał w 1974 r.) - chroni na obszarze 108,83 ha drzewostany naturalnego pochodzenia;
- 2) Rezerwat Mechacz Wielki (powstał w 1974 r.) - jeden z największych rezerwatów

Puszcza Romincka.

torfowiskowych w Europie (146,72 ha);

3) Rezerwat Czerwona Struga (powstał w 1973 r.) - ma obszar 3,59 ha i chroni pióropusznik strusi, rzadką u nas paproć;

4) Rezerwat Dziki Kąt - powstał w 1973 r., by na obszarze około 34 ha chronić bór sosnowo-świerkowy naturalnego pochodzenia i bory mieszane przypominających tajgę;

5) Rezerwat Żytkiejmska Struga (powstał w 1982 r.) - bardzo duży, florystyczno-faunistyczny; na 467,07 ha zachowuje typowe siedliska Puszczy, reprezentując bogaty zestaw zespołów leśnych z naturalnym ciekim i obszarami bagiennymi, będącymi ostoją zwierzyny;

6) Rezerwat Uroczysko Kramnik (utworzony w 2002 r. na terenie otuliny Parku) to rezerwat leśno-torfowiskowy, z licznymi stanowiskami rzadkich i reliktowych gatunków roślin - głównie dla zachowania i ochrony stanowisk maliny moroszki (*Rubus chamaemorus*) oraz bagiennych zbiorowisk leśnych.

8. Ścieżki edukacyjne

Na terenie Puszczy Rominckiej utworzono osiem ścieżek edukacyjnych:

- 1) Czworolist, 3,7 km w okolicy Jurkiszek,
- 2) Rechot wzdłuż brzegów Jeziora Ostrówek,
- 3) Tajemnica puszczy i Lasu Kumiecie w okolicy Sanatorium,
- 4) Niezapominajka, około 700 m,
- 5) Porosty, drogą do d. wsi Szyliny nad jez. Gołdap,
- 6) Golubie - wieś, której nie ma, 4 km na terenach d. wsi Golubie,
- 7) Ptaki Puszczy Rominckiej, 1,8 km w okolicy Galwieć,
- 8) Puszcza Romincka, 9 km, początkowo wzdłuż Drogi Rominckiej.

9. Szlaki turystyczne

Przez tereny Puszczy Rominckiej przebiegają dwa piesze szlaki turystyczne: zielony (odcinek długości 39,5 km) i czerwony (około 47 km) oraz rowerowy szlak Śladem Rominckiego jelenia (czerwony, 78 km).

Poza tym na terenie Parku Krajobrazowego i w jego otulinie spotkamy jeszcze cztery odcinki innych szlaków: żółty pieszy w okolicy Żytkiejm - Rakówka, niebieski pieszy od Pluszkiejm na południe, zielony rowerowy w okolicy Degucie - Stańczyki i zielony pieszy w Dolinie Błędzianki.

Tekst opracował Ryszard F. Dutkiewicz